

Barbara Baraniak

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Pedagogika pracy zorientowana prośrodowiskowo

Słowa kluczowe: pedagogika pracy, ochrona środowiska, orientacja prośrodowiskowa

Key words: labour pedagogy, environmental protection, occupational proenvironmental

Wprowadzenie

Spektrum zainteresowania pedagogiki pracy skupia się wokół wychowania, człowieka oraz pracy. W ten sposób określony przedmiot badań tej subdyscypliny sytuuje człowieka w centrum, bowiem aby mógł on pracować, musi być do pracy przygotowany, a to pozostaje domeną edukacji i jej komponentów, tj. kształcenia oraz wychowania. Człowieka charakteryzują jego indywidualne cechy, które tak trafnie określił już Arystoteles, zaś pracy – czynniki. Relacje między cechami osobowościowymi a czynnikami pracy to nic innego jak relacje między człowiekiem a pracą. One tworzą różne płaszczyzny analiz, dlatego pedagogice pracy nie pozostają obce nurty filozoficzne, psychologiczne, socjologiczne, pedagogiczne, a współcześnie dopełnia je jeszcze kontekst środowiskowy. Pomimo iż ten ostatni nie jest nowym problemem, bowiem już twórca pedagogiki pracy Tadeusz W. Nowacki w swoich dyskursach naukowych ukazywał rolę postępu technicznego wraz z człowiekiem, jako jego twórcę, promujący zagadnienia wydajności pracy¹, to wówczas bardziej ceniony był nowy pomysł pracy, wpisany w twórczość człowieka dzięki „zaopatrzeniu w nowocześniejsze narzędzia i aparaturę – do mechanizacji i automatyzacji”², a kontekst ochrony środowiska, w tym dążenia,

¹ T.W. Nowacki, *Wychowanie a cywilizacja techniczna*, Książka i Wiedza, Warszawa 1964, s. 53.

² Ibidem, s. 53; zob. również T.W. Nowacki, *Praca ludzka*, Wyd. ITE-PIB, Radom 2008, s. 98–102.

aby „zapewnić pracującemu warunki dla zachowania świeżości i siły, sprzyjający prawidłowemu przebiegowi procesów fizjologicznych w organizmie”³ był pomijanym, za cenę maksymalizacji zysku. Tenże autor na początku nowego tysiąclecia w swej nowej koncepcji układu i opisu elementów procesu pracy⁴ wyodrębnił kategorię zagospodarowania odpadów w procesie pracy. W ten sposób stworzył podwaliny do Strategii Komisji Europejskiej „Europa 2020 – strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społeczeństwa”⁵, która promuje m.in. zrównoważony rozwój. Ten ostatnio interesuje również Papieża Franciszka⁶, odwołującego się do społecznej nauki Kościoła, który przywołuje nie tylko pieśń św. Franciszka z Asyżu o matce ziemi, która nas żywi i chowa⁷, ale nawiązuje również do wcześniejszych papieskich encyklik. Encykliki te ukazują wiele czynników gospodarczych prowadzących do współczesnych katastrof ekologicznych, nie bez udziału człowieka pracującego, występującego w roli pracodawcy i egzekutora.

Konteksty orientacji jako kategorii naukowej/poznawczej/zna-nej pedagogice pracy, ale wciąż poznawanej

Pedagogika pracy problem orientacji i jej kontekst zawodowy ma dobrze rozpoznany, bowiem wraz z powoływaniem pedagogiki jako subdyscypliny pedagogicznej, jeden z dziesięciu jej obszarów – jej twórca Tadeusz W. Nowacki – poświęcił problemom orientacji zawodowej⁸. Jej podstawy teoretyczne stanowiły przedmiot badań naukowych⁹ Wandy Rachalskiej¹⁰, kontynuowany przez Stanisława Szajka¹¹, Zygmunta Wiatrowskiego, Elżbietę Podoską-Filipowicz¹²,

³ Ibidem, s. 98–102.

⁴ T.W. Nowacki, *Leksykon pedagogiki pracy*, Wyd. ITE-PIB, Radom, 2004; por. T.W. Nowacki, U. Jerszka, *Podstawy dydaktyki pracy*, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2004.

⁵ Komunikat Komisji Europejskiej „Europa 2020 – strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społeczeństwa” z dn. 03.03.2010.

⁶ Papież Franciszek, *Encyklika Laudatio SI'*, Drukarnia Watykańska, Warszawa 2015, s. 3.

⁷ Ibidem.

⁸ T.W. Nowacki, *Metodologia pedagogiki pracy*, WSiP, Warszawa 1976.

⁹ Z. Wiatrowski, *Pedagogika pracy w zarysie*, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1980, wyd. I; PWN, Warszawa 1985, wyd. II.

¹⁰ W. Rachalska, *Orientacja i poradnictwo zawodowe w szkole podstawowej*, WSiP, Warszawa 1980, zob. W. Rachalska, *Problemy orientacji zawodowej*, WSiP, Warszawa 1987.

¹¹ S. Szajek, *System orientacji i poradnictwa zawodowego*, PWN, Warszawa 1989.

¹² E. Podoska-Filipowicz, *Podstawy zawodoznawstwa, orientacji i poradnictwa zawodowego*, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1996.

Krystynę Lelińską¹³, a także Alicję Kargulową¹⁴, Bożenę Wojtasik¹⁵ czy Ryszarda Parzęckiego¹⁶, Barbarę Baraniak¹⁷ i innych. Przedmiotem zainteresowań ww. badaczy była nie zawsze sama orientacja, ukierunkowana zawodowo, kierowana do uczniów i osób dorosłych, łącząca udane wybory zawodowe z realizacją aspiracji, nie tylko edukacyjno-zawodowych, ale i życiowych¹⁸, a także planów¹⁹ o podobnym wymiarze, wreszcie nurt poradczoawczy²⁰ oraz karierowy²¹. Pokłosiem tej działalności stał się układ terminologiczny²² orientacji zawodowej, który jednak do dnia dzisiejszego nie jest doskonały²³, ukazując złożoność samego zjawiska orientacji i jego szeroką pojemność treściową oraz badawczą. Na dowód powyższego stwierdzenia zasadne jest przywołanie stanowiska S. Bałachowskiego (1917) – przywoływanego przez S. Gertsmana²⁴ – odnoszącego „orientację do aktywności psychicznej jednostki”²⁵ i jej „nastawienia wobec otaczającego świata”²⁶ jako: „a) nastawienia pierwotnego, ekstrospektywnie, na zewnątrz, na otoczenie; b) nastawienia wtórnego, introspektywnie, kształtującego się w toku życia oraz rozwoju człowieka”²⁷. W powyżej określony dualizm orientacji, wpisuje się w leksykalny pogląd tegoż pojęcia, postrzegający orientację jako zdolność do prawidłowego i szybkiego ustalania danych zewnętrznych oraz danych związanych z własną osobą i kierunkiem celowego działania. Analiza pojęcia pokazuje, iż jest to kategoria dana tylko człowiekowi, którego zdolność spr-

¹³ K. Lelińska, *Zawodownawstwo w planowaniu kariery*, OHP Komenda Główna, Warszawa 2006.

¹⁴ A. Kargulowa, *O teorii i praktyce poradnictwa*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2004.

¹⁵ B. Wojtasik (red.), *Podejmowanie decyzji zawodowych przez młodzież i osoby dorosłe w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001.

¹⁶ R. Parzęcki, *Plany edukacyjno-zawodowe młodzieży w stadium eksploracji. Zamierzenia – Wybory – Relacje*, Wyd. WSH-E, Włocławek 2003.

¹⁷ B. Baraniak, *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*, IBE, Warszawa 2008; zob. też *Współczesna pedagogika pracy z perspektywy edukacji, pracy i badań*, Wyd. UKSW, Warszawa 2010, wyd. I, 2013, wyd. II.

¹⁸ T. Lewowicki, *Aspiracje dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1987.

¹⁹ R. Parzęcki, *Plany edukacyjno-zawodowe...*

²⁰ B. Wojtasik (red.), *Z podstaw poradczawstwa*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

²¹ A. Bańka, *Transnacionalne poradnictwo zawodowe w kontekście zmian w wymiarze europejskim*, [w:] *Edukacja dla rynku pracy. Problemy poradnictwa zawodowego*, red. S.M. Kwiatkowski, Z. Sirojć, OHP Komenda Główna, Warszawa 2006.

²² Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Wyd. AB, Bydgoszcz 2005, wyd. IV.

²³ B. Baraniak, J. Figurski, *Praca doradcy zawodowego w placówkach oświatowych*, [w:] *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe*, red. H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek, Wyd. WSP ZNP, Wyd. ITE-PIB, Warszawa–Radom 2004, s. 202.

²⁴ S. Gertsman, *Podstawy psychologii konkretnej*, PWN, Warszawa 1987, s. 73.

²⁵ T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1991, s. 16.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

wia, że orientacja jest zawsze czyjaś, danej osoby, różni się od samych norm, wzorów, reguł czy wartości, właśnie o przekonania danej osoby jako istoty rozumnej i wolnej oraz o potrzebie posługiwania się przez nią – właśnie rozumem i wolną wolą – czyli zdolnościami opisanymi w Księdze Mądrości Pisma Świętego Starego Testamentu, danych tylko człowiekowi, wedle której kieruje się on „przede wszystkim dyspozycjami psychicznymi – rozumem, wolą – bo same siły fizyczne tu nie wystarczają”. (...) „Rozum i wola uważane są za główne władze duszy ludzkiej”²⁸. Ich pochwałę opisuje Księga Mądrości: „Ty mądrością uzbroiłeś człowieka, aby panował nad istotami stworzonymi przez Ciebie”²⁹, czyniąc „człowieka królem na ziemi (...) będąc jej ujarzmieniem, tzn. podporządkowania jej człowiekowi”³⁰. Ta gatunkowa cecha dana tylko człowiekowi wpisuje kierunek orientacji, dotyczący danej osoby i jej celowych działań, skorelowanych z działaniami zewnętrznymi, czyli otaczającym środowiskiem w którym żyje, uczy się i pracuje ów interesujący nas podmiot i jego orientacje. Odnosząc je do problemów zawodowych, czyli decyzji co do wyboru zawodu, roli w dążeniach karierowych, jako elementu indywidualnego planu człowieka, pokazuje, że każdy model jest indywidualny, uzależniony od woli podmiotu jako wolnej jednostki, ustalającej swoje indywidualne plany życiowe, wpisane w świat wartości, ważny głównie dla niej samej. Stanowiąc będzie on odniesienie do konkretnej osoby, jej wyborów i decyzji, jako wolnej woli, zgodnej z jej odczuciami, oczekiwaniami i potrzebami, wpisane w świat zewnętrzny, w którym funkcjonuje jej praca, za sprawą istniejących zawodów, opisanych kwalifikacjami i kompetencjami, przydatnymi w wytwarzaniu jej efektów oraz świadczeniu społecznie uzasadnionych wytworów pracy zawodowej i ich różnego charakteru – w tym o działalności usługowej i kulturowej. Zróżnicowania – zarówno cech osobowościowych, jak i otoczenia oraz poszukiwania wspólnotowych elementów – uzasadnia wielowymiarowość orientowania człowieka na różne – ważna dla niego i świata – czynniki jako otoczenia, w którym żyje, pracuje i wypoczywa. W ten ostatni nurt wpisuje się również orientowanie prośrodowiskowe, które nie może pozostać obojętne współczesnej pedagogice pracy, czyniąc kolejnym – po prorynkowym orientowaniu edukacji – jej aktualnym wyzwaniem.

Spójrzmy zatem na potrzebę prośrodowiskowego orientowania pedagogiki pracy, której nie mogą pozostać obce – podobnie jak teorii pracy – założenia Katolickiej Nauki Społecznej, w treść której wpisują się encykliki papieskie, pozostające bliskie również pedagogice pracy.

²⁸ Księga Mądrości Pisma Świętego Starego Testamentu, Warszawa 2000, s. 6.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

Stan i problematyka środowiska przyrodniczego treścią papieskich encyklik oraz wskazań do zachowań społecznych, w tym zarządzania przez ekologię

Papież Franciszek³¹, autor *Encykliki Laudatio SI'*, odwołuje się nie tylko do społecznej nauki Kościoła, przywołując pieśń św. Franciszka z Asyżu o matce ziemi, która nas żywi i chowa³², ale nawiązuje również do wcześniejszych papieskich encyklik swych poprzedników. Przyjrzyjmy się im.

Jan XXIII w swej encyklice³³, uznawanej za propozycję pokoju a odrzucenia wojny, groźnej nie tylko dla człowieka, ale i środowiska, za sprawą jego degradacji, ukazuje kontekst środowiskowy. Z kolei Papież Paweł VI degradację środowiska wyeksponował w 1971 r., wskazując na kryzys, będący „dramatyczną konsekwencją”³⁴, niekontrolowanej działalności człowieka, który „wskutek nieproporcjonalnego wykorzystania przyrody powoduje niebezpieczeństwo jej zniszczenia oraz że z kolei on sam padnie ofiarą tej degradacji”³⁵, wpisanej w „katastrofę ekologiczną pod wpływem eksplozji cywilizacji przemysłowej”(…), bowiem, jeśli „najbardziej niezwykle postępy naukowe, najbardziej niesamowite osiągnięcia techniczne, najcudowniejszy rozwój gospodarczy, nie łączy się z automatycznym postępem społecznym i moralnym, w ostatecznym rachunku zwracają się przeciw człowiekowi”³⁶. Środowisko naturalne również nie było obce Janowi Pawłowi II, który w encyklice *Redemptor hominibus*³⁷ zachęcał do nawrócenia ekologicznego. Wybrane, przywołane dokumenty papieskie, wpisane w społeczną naukę Kościoła, pokazują, że już od dawna dostrzegano istotę problemu, którą zapoczątkowała nowa organizacja pracy przemysłowej jako następstwo zmian technicznych. Wlały się one szeroką falą do procesów produkcji i usług. Rozpoczął się wyścig w doskonaleniu narzędzi i maszyn, ułatwiających uzyskiwanie większej liczby produktów, a ponadto bardziej doskonałych³⁸. Zastosowana w przemyśle i transporcie para wodna jako czynnik energetyczny, ułatwiła pracę ludzką, ograniczyła wysiłek ludzki, podniosła wskaźniki ekonomiczne, wyrażone wielkością produkcji, ale zanieczyściła środowisko przyrodnicze³⁹. Jego stan stanowi przedmiot zainteresowania szczytów ONZ, poczynszy od 1992 r. w Rio de Janeiro, gdzie państwa uprzemysłowione wyraziły zgodę, co

³¹ Papież Franciszek, *Encyklika Laudatio SI'*, Drukarnia Watykańska Warszawa 2015.

³² Ibidem, s. 3.

³³ Papież Jan XXIII, *Paceum in terris*, 1962, za: Papież Franciszek, *Encyklika...*, s. 4.

³⁴ Papież Paweł VI, za: Papież Franciszek, *Encyklika...*

³⁵ Ibidem.

³⁶ *Przemówienie Papieża Pawła VI na forum FAO*, 1970, za: Papież Franciszek, *Encyklika...*, s. 4.

³⁷ Papież Jan Paweł II, *Redemptor hominibus* 1979, za: Papież Franciszek, *Encyklika...*, s. 4.

³⁸ T.W. Nowacki, *Wychowanie...*

³⁹ T.W. Nowacki, *Zawodownawstwo*, Wyd. ITE-PIB, Radom 2003, s. 51.

do pełnej odpowiedzialności za niego i potrzebę większego poszanowania traktowania Ziemi oraz jej zasobów⁴⁰, a sposobem na rozwiązanie problemu uznano długotrwały i zrównoważony rozwój⁴¹. Mijający czas od szczytu pokazuje, iż stan środowiska przyrodniczego wciąż nie jest zadowalający. Podejmowane są liczne działania i inicjatywy, w tym projekt „Poradnictwo zawodowe otwarte na kształtowanie świadomości ekologicznej społeczeństwa”, wpisujący się w wiele priorytetów, kierowanych do społeczeństwa, a wyrażony poprawą warunków jego życia. Kolejny priorytet kierowany jest do pracodawców, poszukujących bardziej mobilnego i elastycznego absolwenta i potrzeby posiadania przez niego tzw. miękkich kompetencji, do których można zaliczyć dobrą, solidną i rzetelną pracę, połączoną z bardzo wysoką wrażliwością ekologiczną, wśród których dominującymi umiejętnościami stają się organizacja pracy i zarządzania nią, a przede wszystkim personelem oraz jego świadomość, co do ilości zużywanych w procesie pracy surowców i materiałów pomocniczych, wynikających z rygorów technologicznych, a tym samym potrzeby minimalizacji odpadów, zagrażających nie tylko środowisku naturalnemu, ale i zdrowiu pracowników oraz ich bezpiecznej i dobrze zorganizowanej pracy. W realizację i potrzebę upowszechniania owych priorytetów wpisuje się realizowany na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego projekt, pokazujący potrzebę minimalizacji potencjalnych zagrożeń środowiskowych i zawodowych, zdrowia i bezpieczeństwa pracy, a także upowszechniania planów i programów oraz strategii usuwania odpadów gospodarczych, przemysłowych, medycznych i innych, w tym wytwarzanych przez pracowników sektora usługowego, głównie o charakterze komunalnym. Kolejny problem współczesnej pracy, przyjaznej środowisku, to wdrażania i upowszechniania programów minimalizujących zapadalność pracowników na choroby zawodowe, wreszcie upowszechniania systemów oczyszczania ścieków, usuwania odpadów, jakości wody wykorzystywanej w gospodarstwach domowych oraz dla celów rekreacyjnych, ograniczania emisji spalin do otoczenia itp. W ten sposób pedagogika pracy, jako jedna z nauk o pracy, nie może pozostać obojętna na jeden ze światowych priorytetów, uznających środowisko naturalne jako wartość, podobnie jak i żyjącego w nim człowieka, który chce pracować i wypoczywać w czystym i zdrowym środowisku. Problemy te podejmują przywołane encykliki papieskie, których treść pozwala choć w części pokazać zagrożenia dla stanu środowiska przyrodniczego i roli, w tym zadania dla pedagogiki pracy, jako subdyscypliny niemogącej pozostawać obojętnej, a postrzeganej jako wręcz wrażliwej na środowisko przyrodnicze, poprzez promocję zawodów proekologicznych, przydatnych w gospodarce, do pra-

⁴⁰ S. Braun, K. Braun, *Ochrona środowiska w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Fundacja Centrum Edukacji Ekologicznej Wsi, Krosno 1999, s. 4.

⁴¹ *Ibidem*.

cy w których pracownika i pracodawcę przygotowuje szereg form edukacyjnych, promujących te zawody, a także prośrodowiskową organizację pracy, przyjazną zdrowiu i wypoczynkowi człowieka.

Prośrodowiskowy wymiar przedmiotu badań pedagogiki pracy

Wzrastające z roku na rok zagrożenie środowiska naturalnego nie może pozostać obce pedagogice pracy. Jego aktualny stan stanowi już od lat 70. ubiegłego stulecia przedmiot rozlicznych encyklik, trafnie ukazujących problemy rozwoju cywilizacyjnego jako kryzysu, będącego wcześniej wspomnianą „dramatyczną konsekwencją”⁴², niekontrolowanej działalności człowieka. Ten niekorzystny dla środowiska przyrodniczego oraz żyjącego i pracującego w nim człowieka trend może odwrócić wysoka świadomość ekologiczna, wyrażona pośrodkowymi postawami i zachowaniami kształtowanymi w edukacji środowiskowej, towarzyszącej człowiekowi w jego całonocnym bytowaniu na ziemi. Zatem edukacja pozostaje nie tylko istotna w rozwoju człowieka, ale i w kształtowaniu odpowiednich postaw, w tym m.in. zawodowych czy prośrodowiskowych. Te ostatnie pozostaną ważne dla bytowania człowieka w otoczeniu przyrody, korzystania z jej uroków, ale i ich upowszechniania w pracy zawodowej. W ten sposób przedmiot badań pedagogiki pracy, opisany triadą CZŁOWIEK – WYCHOWANIE – PRACA, nie powinien dłużej pozostawać obojętny na oddziaływanie procesów pracy na stan środowiska przyrodniczego, ale zagadnienia te włączyć w teorię pedagogiki pracy, a edukacji środowiskowej i jej kontekstom zawodowym – nadać wymiar całonocny – analogiczny do poradnictwa zawodowego czy problemów wychowania i pracy, dzisiaj opisanych ideami wychowania przez pracę, do pracy oraz w pracy, skorelowanymi z procesami edukacji. Podobnie można ukazać problem edukacji środowiskowej i jej jednego z ważnych celów, wyrażonych dążeniem do kształtowania postaw prośrodowiskowych człowieka, na różnych etapach jego życia i pełnionych w nim ról zawodowych, co ilustruje tabela 1.

⁴² Ibidem, za: Papież Franciszek, *Encyklika...*

Tabela 1. Edukacja środowiskowa w całościowej idei kształtowania świadomości ekologicznej człowieka

Lp.	Okres rozwojowy podmiotu uczącego	Lata życia	Właściwości działań pedagogicznych	Wyniki w powiązaniu z pracą
1.	Wychowanie naturalne	0–4	Edukacja środowiskowa w rodzinie wyrażona kontaktem z otoczeniem przyrodniczym, potrzebą jego otoczenia poprzez wdrażanie dzieci od najmłodszych lat do kształtowania postaw prośrodowiskowych, wyrażonych ochroną przyrody, pozytywnym stosunkiem do niej oraz oszczędnym użytkowaniem nośników, takich jak prąd, woda, segregacja odpadów itp.	<p>Poznanie środowiska przyrodniczego i dostrzeganie skutków jego degradacji poprzez różne czynniki</p> <p>Kształtowanie postaw prośrodowiskowych poprzez wdrażanie do segregowania odpadów</p> <p>Kształtowanie postaw prośrodowiskowych poprzez wdrażanie do oszczędności w zużyciu energii i wody</p>
2.	Okres przedszkolny	4–7	Edukacja środowiskowa w przedszkolu, kontynuująca jej zapoczątkowanie w domu rodzinnym, rozwój postaw i zachowań prośrodowiskowych	
3.	Okres wczesnoszkolny nauczanie zintegrowane			Dalsze, głębsze poznanie środowiska przyrodniczego i dostrzeganie skutków jego degradacji poprzez różne czynniki, w tym przez pracę człowieka

cd. tabeli 1

3.	Okres wczesnoszkolny nauczanie zintegrowane	7–10	Edukacja środowiskowa kontynuująca jej zapoczątkowanie w domu rodzinnym, a następnie w przedszkolu w kierunku rozwoju postaw i zachowań prośrodowiskowych	Kształtowanie postaw prośrodowiskowych poprzez wdrażanie do segregowania odpadów Kształtowanie postaw prośrodowiskowych poprzez wdrażanie do oszczędności w zużyciu energii i wody
4.	Ciąg dalszy kształcenia ogólnego podstawowego, nauczanie blokowe i przedmiotowe w gimnazjum	10–16	Edukacja środowiskowa na kolejnych podstawowych etapach kształcenia ogólnego	Wysoka świadomość ekologiczna, wyrażona pozytywnymi postawami i zachowaniami w stosunku do przyrody, jako wynik edukacji środowiskowej
5.	Kształcenie ponadgimnazjalne o charakterze ogólnym (licea ogólnokształcące) i ogólno-zawodowym (licea profilowane)	16–19	Edukacja środowiskowa na licealnym etapie kształcenia ogólnego	
6.	Kształcenie ponadgimnazjalne o charakterze zawodowym (zasadnicze szkoły zawodowe, technika, szkoły wyższe)	16–24	Edukacja środowiskowa na ponadgimnazjalnych etapach kształcenia zawodowego	Wysoka świadomość ekologiczna, wyrażona pozytywnymi postawami i zachowaniami w nauce zawodu jako wyraz stosunku do przyrody i wynik edukacji środowiskowej Kształtowanie postaw prośrodowiskowych w nauczanych zawodach

cd. tabeli 1

6.	Kształcenie ponadgimnazjalne o charakterze zawodowym (zasadnicze szkoły zawodowe, technika, szkoły wyższe)			Kształtowanie umiejętności i nawyków w zagospodarowywaniu i sortowaniu odpadów surowcowych i poprodukcyjnych i czynienie ich elementem kwalifikacji i kompetencji zawodowych
7.	Kształcenie w procesie pracy zawodowej w różnych formach i postaciach ze względu na jej wymagania	25–65	Edukacja środowiskowa w okresie aktywności zawodowej kształtująca prośrodowiskowe postawy oraz styl życia i wypoczynku w czystym otoczeniu w procesach pracy	Zarządzanie przez ekologię, upowszechniające organizację pracy opartą na wysokiej świadomości ekologicznej, wyrażonej minimalizacją odpadów, zużycia czynników energetycznych oraz techniczno-technologiczne rozwiązania prośrodowiskowe, wykorzystujące postęp naukowy i cywilizacyjny w tym obszarze, kolektory energii słonecznej itp.

Źródło: opracowanie własne

Treść tabeli pokazuje, iż stan środowiska przyrodniczego jest konsekwencją kształtowania stosunku człowieka do przyrody, wpisuje się w problematykę wychowawczą, a ta determinuje postawy człowieka wobec przyrody i potrzebę jej ochrony oraz dbałości o nią itp. Przewija się zatem przez całe życie człowieka, a kształtowana jest już w domu rodzinnym, a następnie w kolejnych środowiskach, tj. edukacyjnych oraz zawodowych człowieka, a także z jego udziałem w wypoczynku, wpisując się w tak interesujące dla pedagoga pracy – idee wy-

chowania przez pracę, wychowania do pracy oraz wychowania w pracy, pokazując jak przyroda wypełnia i towarzyszy człowiekowi przez jego całe życie. To uzasadnia stosunek człowieka do przyrody, potrzebę jej ochrony i jest następstwem świadomych zachowań prośrodowiskowych, będących gwarantem dla podtrzymania stanu środowiska przyrodniczego w stanie co najmniej przejętym przez dane pokolenie, tym samym gwarantując potrzebę jej przetrwania dla kolejnych pokoleń.

Prośrodowiskowe wymiary obszarów badawczych pedagogiki pracy

Rozważania nad prośrodowiskowymi wymiarami obszarów pedagogiki pracy wiodą do ukazania istoty pedagogiki ekologicznej, którą odnajdujemy w poglądach W. Okonia⁴³ oraz T.W. Nowackiego⁴⁴, a wspólnym wątkiem obu poglądów tych uczonych są problemy wychowania, przy czym T. Nowacki zmiany środowiskowe ukazuje jako pokłosie negatywnych działań ludzkich, mających miejsce w działalności przemysłowej i rolniczej, a także w innych dziedzinach gospodarowania⁴⁵. Dlatego problem ten nie powinien być nie tylko pomijany, ale wręcz eksponowany w prezentacji teorii pedagogiki pracy za pomocą wciąż aktualnych, a zatem magicznych obszarów problemowych pedagogiki pracy. One nie tylko powinny być cytowane, ale wciąż stanowić punkt wyjścia większości badań wraz z nowym jej otoczeniem, jakim staje się wreszcie dostrzeżone środowisko przyrodnicze, najbardziej dewastowane w wyniku nieprzyjaznych dla niego technologii, rabunkowej eksploatacji złóż, czy nienależytego zagospodarowania odpadów powstających w czasie każdej pracy, a w szczególności zawodowej. Spójrzmy zatem na treść każdego z obszarów badawczych pedagogiki pracy w aspekcie prośrodowiskowym, co ilustruje tabela 2.

⁴³ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992, s. 152.

⁴⁴ T.W. Nowacki, *Leksykon pedagogiki pracy*, Wyd. ITE-PIB, Radom 2004, s. 173; por. T.W. Nowacki, K. Korabiowska-Nowacka, B. Baraniak, *Nowy słownik pedagogiki pracy*, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2000, s.180.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 180.

Tabela 2. Konteksty prośrodowiskowe obszarów badawczych pedagogiki pracy

Lp.	Nazwa obszaru badawczego pedagogiki pracy	Nurt prośrodowiskowy
1.	Cele kształcenia i ich analiza w powiązaniu z przemianami kultury, gospodarki i rynku pracy	Rozwój świadomości prośrodowiskowej poprzez edukację środowiskową
2.	Podział pracy i wyodrębnianie zawodów oraz opracowywanie charakterystyk zawodowych	<p>Ukazywanie prośrodowiskowych treści i charakteru pracy</p> <p>Promowanie nowych zawodów, przyjaznych środowisku przyrodniczemu</p> <p>Wzbogacenie treści charakterystyk zawodowych o aspekty prośrodowiskowe</p>
3.	Kryteria doboru treści kształcenia, dostosowanych do kierunków i poziomów kształcenia zawodowego	<p>Upowszechnianie edukacji środowiskowej na każdym poziomie kształcenia, w tym zawodowym</p> <p>Wzbogacanie treści kształcenia zawodowego o zagadnienia edukacji środowiskowej</p>
4.	Podstawowe zagadnienia wychowawcze związane z kształtowaniem osobowości zawodowej i etyki zawodowej	<p>Udział wielu podmiotów w kształtowaniu świadomości ekologicznej człowieka, począwszy od domu rodzinnego, poprzez edukację formalną, a także i nieformalną i incydentalną</p> <p>Dostrzeganie w treściach edukacji środowiskowej ich wychowawczych aspektów</p> <p>Kształtowanie postaw i zachowań prośrodowiskowych jako poziomu świadomości ekologicznej</p> <p>Ukazywanie pożądaných dla procesów pracy zachowań wyrażonych należyтым stosunkiem do zagospodarowywania odpadów surowcowych i poprodukcyjnych, stosownie do ich właściwości i procedur ich dalszego zagospodarowywania</p> <p>Oszczędne gospodarowanie surowcami i materiałami pomocniczymi oraz mediami jako wyraz nie tylko oszczędności i gospodarności, ale i stosunku do przyrody i potrzeby jej ochrony</p>

cd. tabeli 2

5.	Metodyka kształcenia i doskonalenia zawodowego oraz podstawy dydaktyki zawodowej	Objęcie edukacji środowiskowej metodyką kształcenia zawodowego Objęcie edukacji środowiskowej szkoleniami, doksztalcaniem i doskonaleniem zawodowym
6.	Badania i materiały zawodoznawcze dla celów orientacji i poradnictwa zawodowego	Analizowanie treści pracy zawodów, w tym specyficznych dla pracy w nich środków i przedmiotów pracy, technologii oraz łączenia tej wiedzy z warunkami pracy, ich właściwościami dla prozdrowotnej i bezpiecznej pracy oraz zdrowych i przyjaznych dla człowieka wytworów pracy, a także właściwości odpadów poprodukcyjnych i sposobu ich zagospodarowania, a przez to niedopuszczenia do degradacji środowiska przyrodniczego, celem pozostawienia go w jak najmniej zmienionej postaci dla kolejnych pokoleń, chcących żyć, pracować i odpoczywać w miarę przyjaznym otoczeniu
7.	Doksztalcenie i doskonalenie zawodowe w ścisłym powiązaniu z zakładem pracy	Uczynienie treści prośrodowiskowych istotnym elementem procesów doksztalcenia i doskonalenia zawodowego, zwłaszcza na stanowiskach pracy, czyli ściśle połączonych z produkcją i jej oddziaływaniem na środowisko przyrodnicze Kształtowanie postaw prośrodowiskowych w procesach doksztalcenia i doskonalenia zawodowego człowieka, w tym pracownika i obywatela.
8.	Warunki materialne realizacji kształcenia i doskonalenia zawodowego	Nawiązywanie współpracy z zakładami utylizacji odpadów, oczyszczalniami ścieków oraz zakładowymi rozwiązaniami w rozwoju i upowszechnianiu postaw prośrodowiskowych oraz ich kształtowaniu w procesach edukacyjnych, począwszy od kształcenia, poprzez doksztalcenie i doskonalenie zawodowe

cd. tabeli 2

9.	Problemy kierowania <i>wersus</i> kontrola i ocena wyników kształcenia zawodowego oraz badanie przydatności zawodowej	<p>Wpisanie w problematykę kierowania i zarządzania zagadnień ekologicznych, wraz z upowszechnianiem koncepcji zarządzania przez ekologię⁴⁶</p> <p>Wpisanie zagadnień prośrodowiskowych w problematykę przydatności zawodowej pracownika, ocenianie jego postaw prośrodowiskowych jako elementu wysokiej nie tylko wrażliwości środowiskowej, ale wysokiej jego moralności zawodowej i obywatelskiej, wyrażonej wzięciem odpowiedzialności przez pracownika i obywatela za stan środowiska przyrodniczego</p>
10.	Zagadnienia pedeutologiczne	<p>Objęcie zagadnień dotyczących środowiska naturalnego kształceniem pedeutologicznym, bez względu na specjalistyczny nurt przygotowywania nauczycieli, w tym kształcenia zawodowego</p> <p>Uczynienie nauczyciela jednym z głównych ambasadorów ochrony środowiska przyrodniczego, promującego i propagującego prośrodowiskowe postawy</p>

Źródło: opracowanie własne

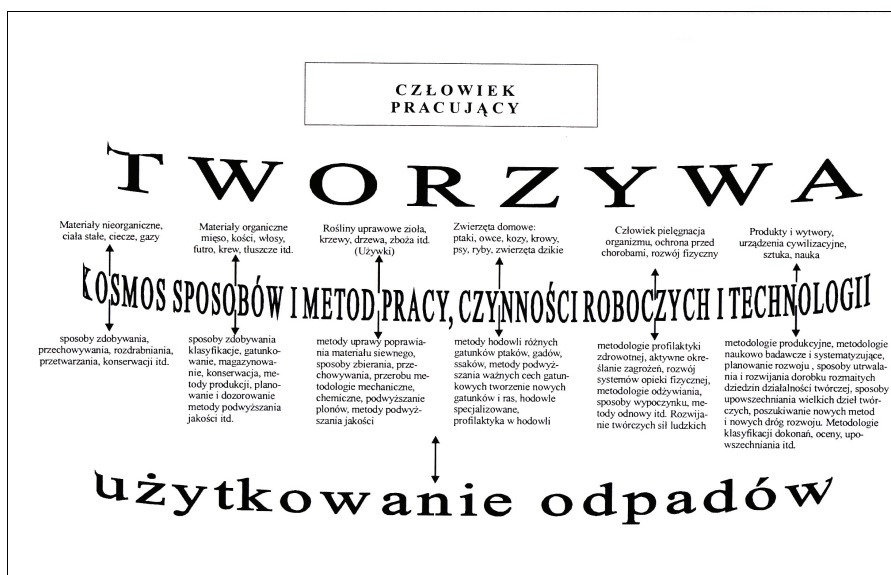
Treść tabeli 2 ukazuje, iż nadanie prośrodowiskowego wymiaru pedagogice pracy wiedzie do potrzeby kształtowania świadomości ekologicznej, jako zadania edukacyjnego, wobec wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za życie i rozwój człowieka, począwszy od jego narodzin, a następnie rozwój, najpierw w rodzinie, później poprzez poszczególne etapy edukacyjne, a na pracy i wypoczynku kończąc, bowiem środowisko przyrodnicze jest miejscem, gdzie krzyżują się warunki środowiskowe z problemami wychowawczymi, korzystnymi dla życia człowieka⁴⁷. Podtrzymanie tej integracji w różnym czasie i miejscu ukazuje nieustanną konieczność obcowania człowieka ze środowiskiem przyrodniczym, wyznaczonego różnymi celami, a w ślad za tym działaniami, które jednak powinny ponad wszystko cenić żywotność oraz uniwersalność przyrody, pozwalając jej

⁴⁶ A. Pocztownski, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, PWE, Warszawa 2013, s. 46.

⁴⁷ W. Okoń, *Słownik...*, s. 152.

na przetrwanie dla kolejnych pokoleń. Szczególnie świadomi powinni być tego zadania pedagodzy pracy, którzy dotychczas nie dostrzegali dewastacyjności środowiska poprzez pracę zawodową i towarzyszące jej procesy oraz oddziaływanie na środowisko przyrodnicze. Człowiek jako twórca wszystkiego powinien być świadomy, że nawet „najbardziej niezwykle postępy naukowe, najbardziej niesamowite osiągnięcia techniczne, najcudowniejszy rozwój gospodarczy, nie łączą się z automatycznym postępem społecznym i moralnym, w ostatecznym rachunku zwracają się one przeciw człowiekowi”⁴⁸.

Prośrodowiskowy wymiar pedagogiki pracy odnaleźć już można w jednym z pierwszych dzieł Tadeusza W. Nowackiego pt. *Wychowanie a cywilizacja*⁴⁹, co ilustruje rysunek 1.

Rysunek 1. Rodzaje tworzywa pracy i czynności z nim związane w procesie pracy

Źródło: T.W. Nowacki, *Leksykon pedagogiki...*, s. 192

Wyeksponowane na rysunku 1 elementy procesu pracy powinny promować i rozwijać pracę w środowiskowo przyjaznych człowiekowi warunkach, dążąc, jak napisał T. Nowacki, do poprawy warunków pracy człowieka, zwłaszcza jej uciążliwości, za sprawą zanieczyszczonej atmosfery, towarzyszącej pracy w ko-

⁴⁸ Przemówienie Papieża Pawła VI na forum FAO, 1970, za: Papież Franciszek, *Encyklika...*, s. 4.

⁴⁹ T.W. Nowacki, *Wychowanie...*

palniach, hutach, fabrykach chemicznych⁵⁰, czy rozwoju ruchów w obronie naturalnego środowiska⁵¹, o czym też powinni pamiętać konstruktorzy procesów pracy i nowych technologii, których celem jest nie tylko pełniejsze wykorzystanie potencjału wszelkiego rodzaju, maksymalizacja zysku, ale również rozwój działań proekologicznych, ukierunkowujących gospodarkę na potrzeby człowieka, upatrując w tym humanizacyjnym podejściu jej uzdrowienia⁵² i innym modelu gospodarki, w którym dominują zawody usługowe, wydające się być bardziej przyjaznymi dla człowieka, a także zawody prośrodowiskowe, które wręcz wyrażają się ich ekspansją, co ilustruje tabela 3.

Tabela 3. Wybrane prośrodowiskowe zawody objęte Klasyfikacją Zawodów i Specjalizacji (KZiS)

Lp.	Nazwa zawodu	Kod zawodu
1.	Operator spalarni odpadów komunalnych	313206
2.	Operator urządzeń oczyszczania ścieków	313208
3.	Edukator ekologiczny	325501
4.	Technik analizy i monitoringu środowiska	325508
5.	Technik bezpieczeństwa pracy	325509
6.	Inspektor ochrony środowiska	325504
7.	Strażnik ochrony przyrody/środowiska	325507
8.	Ładowacz nieczystości stałych	961102
9.	Sortowacz surowców wtórnych	961201
10.	Robotnik oczyszczalni miasta	961301
11.	Ładowacz nieczystości płynnych	961101
12.	Operator urządzeń utylizacji surowców zwierzęcych	818902
13.	Aparatowy urządzeń utylizacji odpadów toksycznych	313201
14.	Technik ochrony środowiska	325511
15.	Technik inżynierii środowiska i melioracji	311208
16.	Operator urządzeń oczyszczania ścieków	313208

Źródło: opracowanie własne

Treść tabeli 3 unaocznia zainteresowanie zawodoznawstwa problematyką ochrony środowiska, czego wyrazem są nowe zawody o tym profilu. Pokazują one ich przydatność rynkową, a ich nazewnictwo wskazuje na coraz intensywniejsze zainteresowanie decydentów na różnym poziomie problemami ochrony

⁵⁰ T.W. Nowacki, *Praca ludzka*, Wyd. ITE-PIB, Radom 2008, s. 35, 52.

⁵¹ Ibidem, s. 35.

⁵² Ibidem, s. 47–48.

środowiska, czego wyrazem jest zgłaszanie nowych zawodów do KZiS. Kolejne propozycje czekają na ustawodawcze postępowanie, bowiem interesującymi, przyszłościowymi zawodami mogłyby być na przykład doradca gospodarowania odpadami, technik gospodarki odpadami, specjalista odpadów komunalnych⁵³ czy promotor ochrony środowiska w przedsiębiorstwie⁵⁴. Zawody te wydają się być przydatne, jeśli wziąć pod uwagę holistyczny model zarządzania organizacją i jej zasobami⁵⁵. Przykładem może być tutaj projekt Leonardo da Vinci „Rozwój Standardu Kwalifikacji Green Point i jego wdrażanie w małych przedsiębiorstwach branży metalowej”. W jego ramach wyróżniono takie problemy, jak: 1) Przestrzeganie ustawodawstwa z zakresu ochrony środowiska; 2) Identyfikacja i zapewnienie zgodności wymogów środowiskowych występujących w przedsiębiorstwie; 3) Identyfikacja potencjalnych źródeł zanieczyszczeń środowiska, pochodząca z procesów produkcyjnych przedsiębiorstwa, 4) Ocenianie rozwiązań ograniczających lub eliminujących emisję zanieczyszczeń środowiska itp. Są to przykładowe zadania pokazujące, że warto i należy upowszechniać problemy ekologiczne, aby nie były obce ani otoczeniu wewnętrznemu organizacji, ani zewnętrznemu⁵⁶. Te pierwsze wpisują się w sferę osobowości człowieka, dzięki której człowiek ze swoimi cechami osobowościowymi, usposobieniem i dążeniem do życia w ładu i porządku, taki model będzie preferował w pracy, co pozwoli kształtować bardziej czyste i przyjazne dla niego i jego otoczenia stanowiska pracy, wolne od niepotrzebnych materiałów i odpadów, bardzo często niekorzystnie wpływających na stan środowiska przyrodniczego. Z kolei aspekt zewnętrzny, będący pochodną m.in. ustawodawstwa prawnego⁵⁷ wyrazi się w działaniach prośrodowiskowych, wyrażonych sortowaniem odpadów, promocją technologii przyjaznych środowisku, zakładowymi oczyszczalniami ścieków itp. Ten nowy zawodoznawczy trend to wynik przejścia do organizacji pracy, umożliwiającej bezpośrednio sortowanie, usuwanie i zagospodarowywanie odpadów poprodukcyjnych, dążenie do ich minimalizacji oraz zastępowania tradycyjnych źródeł zasilania i wytwarzania energii, nowszymi, mniej uciążliwymi dla przyrody, a także wdrażanie i upowszechnianie naturalnych źródeł energii, np. paneli słonecznych, budowy z nich tzw. poletek ekologicznych czy szersze wykorzystanie energii wiatrowej. W ten ekologiczny kontekst wpisują się rów-

⁵³ K. Sławińska, K. Symela, *Ochrona środowiska w projektach edukacyjnych*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2014, nr 3.

⁵⁴ I. Kacak, K. Skoczylas, *Badania świadomości prośrodowiskowej pracowników MSP sektora metalowego*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2013, nr 4.

⁵⁵ A. Poczowski, *Zarządzanie zasobami...*, s. 46.

⁵⁶ S. Borkowska, *Motywacja i motywowanie*, [w:] *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału organizacji*, red. H. Król, A. Ludwiczynski, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 331.

⁵⁷ Ustawa z dn. 27 kwietnia 2001 r. o odpadach. Dz.U. 2001, nr 62, poz. 628.

niez tradycyjne treści pracy w zawodach, które są tworzywami procesu pracy⁵⁸, a wśród nich cała gama środków pracy i materiałów pomocniczych, niezbędnych w procesach technologicznych⁵⁹ i stosowanych w nich urządzeniach, maszynach o różnym poziomie techniki, co Tadeusz W. Nowacki nazwał kosmosem metod i technik procesów pracy oraz czynności i technologii, nie zapominając właśnie o odpadach^{60, 61} (zob. rysunek 1). Ich ilość jest pochodną złożoności procesu pracy, jego kultury, wpisującej się we właściwą cywilizację, a stanowiącej przedmiot rozlicznych raportów, w tym m.in. Alvina Tofflera⁶², który wyodrębnił i określił przemiany społeczne, mianem trzech fal – agrarnej, industrialnej i postindustrialnej. Każda z nich ma inne środowiskowe oblicze, a ich charakter dobrze oddaje opis cech podstawowych modeli, zaprojektowany przez Waldemara Furmanka⁶³ (zob. tabela 4).

Tabela 4. Cechy podstawowych modeli cywilizacji

Lp.	Kategoria opisu	Cywilizacja agrarna – przedindustrialna	Cywilizacja przemysłowa – industrialna	Cywilizacja informacyjna – postindustrialna
1.	Wartości	Ziemia	Kapitał, siła robocza, środki produkcji	Informacja, wiedza, kompetencje
2.	Zasoby	Surowce	Energia	Informacje
3.	Sposób działania	Uprawianie (dod. B. Baraniak)	Wydobywanie (zmiana B. Baraniak) i wytwarzanie	Przetwarzanie
4.	Technologie definicyjne/kluczowe	Technologie upraw, chowu (dod. B. Baraniak) i hodowli	Technologie energetyczne i maszynowe	Technologie informacyjne
5.	Wyniki	Produkty żywnościowe	Wytwory przemysłowe	Utwory i usługi cyfrowe

⁵⁸ T.W. Nowacki, *Leksykon pedagogiki...*, s. 192.

⁵⁹ B. Baraniak, *Programy kształcenia zawodowego. Teoria, Metodologia, Aplikacje*, IBE, Warszawa 2001.

⁶⁰ T.W. Nowacki, *Leksykon...*

⁶¹ T.W. Nowacki, U. Jeruszka, *Podstawy...*, s. 31.

⁶² A. Toffler, *Budowa nowej cywilizacji. Polityka trzeciej fali*, <http://www.zysk.com.pl> (24.04.2016); A. Toffler, *Trzecia fala*, PIW, Warszawa 1986; A. Toffler, *Szok przyszłości*, PIW Warszawa 1974.

⁶³ W. Furmanek, *Pedagogika wobec wyzwań współczesności*, „ANNALES UMCS, sectio J, PEADAGOGIA-PSYCHOLOGIA”, vol. 26, 1–2, Wyd. UMCS, Lublin 2013, s. 18.

cd. tabeli 4

6.	Oddziaływanie	Na naturę	Na tworzywo	Na osoby
7.	Charakter pracy	Pracochłonna	Kapitałochłonna	Wiedzołonna
8.	Ikony	Pług, chomąto, kierat	Maszyna, fabryka	Mikroprocesor, parakomputer, komputer

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Furmanek, *Pedagogika...*, s. 18

Powyższa propozycja pozostaje bliska koncepcjom Johna Naisbitta⁶⁴, który cywilizacje industrialną i postindustrialną określa megatrendami (zob. tabela 5).

Tabela 5. Megatrendy opisujące cywilizację informacyjną⁶⁵

	Tendencja	
	od	do
1.	Spółczesności przemysłowej	Spółczesności informacyjnej (wiedzy)
2.	Technologii siłowej	Ultratechnologii
3.	Gospodarki narodowej	Gospodarki globalnej
4.	Myślenia krótkofalowego	Myślenia długofalowego
5.	Centralizacji	Decentralizacji
6.	Pomocy zinstytucjonalizowanej	Samopomocy
7.	Demokracji przedstawicielskiej	Demokracji uczestniczącej
8.	Hierarchii	Sieci
9.	Północy	Południa
10.	Schematu albo – albo	Wielokrotnego wyboru

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Naisbitt, *Megatrendy...*, za: K. Denek, *Poza ławkę...*, s. 37

⁶⁴ J. Naisbitt, *Megatrendy*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 1997.

⁶⁵ Ibidem; por. K. Denek, *Poza ławkę szkolną*, Wyd. Łużyckiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, Żary 2008, s. 37.

Sposobem na przejście z jednej cywilizacji do drugiej powinny być nowe grupy celów edukacyjnych, które ilustruje tabela 6.

Tabela 6. Cele edukacyjne kryterium przejścia z cywilizacji industrialnej do informacyjnej⁶⁶

Lp.	Kryteria różnicujące	Cywilizacja	
		industrialna	informacyjna
1.	Cele produkcji	Kompetencje intelektualne dla nielicznych, podstawowe umiejętności i algorytmy działania dla wielu	Kompetencje intelektualne dla wszystkich
2.	Instytucje	Model fabryki: pionowa organizacja biurokratyczna	Uczące się organizacje oparte na kooperacji zatrudnionych
3.	Charakter różnicowania populacji	Zdolności wrodzone	Umiejętności transakcyjne
4.	Postępowanie z różnorodnością	Selekcja elit, edukacja masowa dla całej populacji	Rozwojowy model uczenia się przez całe życie dla szerokiej populacji
5.	Edukacja	Transmisja wiedzy	Wytwarzanie wiedzy
6.	Sposób uczenia się	Uczenie się indywidualne	Uczenie się zespołowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie: D.P. Keating, *Human...*, za: K. Denek, *Poza lawką...*, s. 37

Analizy treści poszczególnych porównań er agrarnej, industrialnej i postindustrialnej pozwalają wnioskować co do kontekstów proekologicznych. Mają one inne środowiskowe oblicza, najbardziej niekorzystnie przedstawia się era przemysłowa z wielkim przemysłem wydobywczym i ciężkim, nastawionym na przetwórstwo wydobywanych złóż naturalnych. Wówczas jednak w małym stopniu przywiązywało się wagę do czystości środowiska naturalnego i potrzeby jego ochrony. Dopiero zdewastowane lasy, nienadające się do kąpielii oraz uprawiania sportów wodnych czy zespołowej i indywidualnej rekreacji rzeki, zalewy i jeziora unaocniły rolę przyrody w życiu człowieka. Ta ostatnia era – czyli postindustrialna, charakteryzująca tzw. nowe społeczeństwo, pracujące głównie w sektorze usług, w którym dominują inne, mniej agresywne technologie i za-

⁶⁶ D.P. Keating, *Human Development in the Learning Society*, [w:] *International Handbook of Educational Change*, Part II Eds. A. Hargreaves et al., Dordrecht 1998; por. K. Denek, op. cit.

wody oddziałujące na środowisko przyrodnicze, intensywnie rozwijają się dzięki postępowi technicznemu, technologicznemu i organizacyjnemu, umożliwiając zastosowanie nowoczesnych, sprawnych narzędzi pracy, takich jak: komputer, skomplikowane infosfery, sieci kanałów komunikacji itp.⁶⁷ Pomimo iż wydaje się, że powstaje w wyniku ich pracy mniej odpadów, to jednak zwiększone zatrudnienie w tych obszarach oraz wyższe potrzeby ludzkości sprawiają, że środowisko naturalne wciąż czuje się zagrożone. Cywilizacja przemysłowa stworzyła bardzo dużo stanowisk pracy, ale energochłonnych, niekorzystnie wpływających na środowisko przyrodnicze, dewastując je pyłami i gazami oraz hałasem, niszcząco oddziałujące na życie fauny i flory, a także niedozwolonym odprowadzaniem ścieków i wywozem odpadów – głównie na łono natury – bez należytej, a w zasadzie żadnej ich kontroli. Z kolei cywilizacja postindustrialna promująca wyższy styl i standard życia, w niekontrolowany sposób korzysta z osobistych sprzętów i wyposażenia domowego oraz miejsca pracy, zużywając ogromne ilości energii, wytwarzanej konwencjonalnymi sposobami, czyli poprzez spalanie głównego nośnika energetycznego, jakim jest węgiel. Również wielozadaniowe urządzenia, typu automatycznego, napędzane są klasycznymi źródłami energetycznymi, a ich wielozadaniowy sposób pracy nie jest energooszczędny, wręcz zużywa ogromne ilości energii, wpisującej się w efekt cieplarniany, odczuwany i dostrzegany przez każdego obywatela żyjącego na Ziemi. Jeśli do tego dodamy ogromne ilości jednorazowych opakowań, wykonanych z materiałów niebiodegradowalnych, to przyszłość środowiska przyrodniczego nie jawi się w pozytywnym obrazie. Dlatego trzeba postrzegać potrzebę życia nie tylko człowieka, ale również roślinności, zwierząt itp. w czystym i przyjaznym otoczeniu i uznać to zadanie za istotny priorytet, kierowany do społeczeństwa, wyrażony dążeniami do poprawy warunków jego życia, w który wpisuje się kolejny – kierowany do pracodawców – poszukujących bardziej mobilnego i elastycznego pracownika oraz posiadania przez niego tzw. miękkich kompetencji, do których można zaliczyć dobrą, solidną i rzetelną pracę połączoną z bardzo wysoką wrażliwością ekologiczną⁶⁸, wśród których dominującymi umiejętnościami są dobra organizacja pracy i zarządzania nią, a przede wszystkim personelem, w tym w kontekście problemami prośrodowiskowymi. Ich wyrazem będzie praca oparta na świadomym ilościowo zużywaniu surowców i materiałów pomocniczych w procesie pracy, a wynikających z rygorów technologicznych, tym samym dążenia do minimalizowania odpadów zagrażających nie tylko środowisku naturalnemu, ale i zdrowiu pracowników, jako elementu ich bezpiecznej, zdrowej i dobrze zorganizowanej pracy. Do tego współczesnego wymagania pracownicy powinni być przygotowani, a w czasie zatrudnienia wiedza ta powinna podlegać renowacji.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ A. Poczowski, *Zarządzanie...*, s. 46–50.

Wówczas można liczyć na świadome proekologiczne postawy, minimalizujące potencjalne zagrożenia środowiskowe i zawodowe, w tym zdrowie i bezpieczeństwo pracownika, upowszechnianie planów i programów oraz strategii dotyczących bezpiecznego, ekonomicznego i odpowiedniego usuwania odpadów gospodarczych, przemysłowych, medycznych itp., wreszcie upowszechniania systemów oczyszczania ścieków, usuwania odpadów, dbania o jakość wody wykorzystywanej w przemyśle i działalności gospodarczej oraz gospodarstwach domowych, a także dla celów rekreacyjnych, ograniczania emisji spalin do otoczenia itp. W realizacji tak złożonego zadania pomocne staną się zachowania proekologiczne w miejscach pracy, wypoczynku, domu itp. – to nowy, społecznie oczekiwany wymiar pedagogiki pracy. Wpisuje się on już w rodzime dokumenty prawne, a także w jeden ze światowych, a przez to i europejskich priorytetów, uznających środowisko przyrodnicze za wartość, podobnie jak i żyjącego w nim człowieka, który chce pracować, żyć i wypoczywać w czystym i zdrowym środowisku. Dlatego przed pedagogiką pracy staje wyzwanie promocji pracy i jej organizacji minimalizujących potencjalne zagrożenia dla człowieka, jego życia i zdrowia, czemu sprostać może budowanie czystego środowiska, najpierw pracy, a potem przyrodniczego. Obecnie nie powinno się pomijać problemów ekologii, a warto, aby problemy ekologiczne nie były obce ani otoczeniu wewnętrznemu organizacji, ani zewnętrznemu⁶⁹.

Podsumowanie

Podjęte rozważania pokazują, że współczesna pedagogika pracy nie może pomijać problematyki ochrony środowiska. W każdy z obszarów badawczych tej subdyscypliny wpisuje się wątek prośrodowiskowy, którego przyszłość tkwi w edukacji i jej wychowawczej oraz kształcącej funkcji, budującej świadomość ekologiczną, promującą odpowiednie postawy, w tym zawodowe, ale i społeczno-zawodowe. Kolejny obszar to zagadnienia kierowania i zarządzania, zarówno na poziomie przedsiębiorstwa, jak i lokalnym. Odpowiednie strategie powinny zminimalizować potencjalne zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, rozwijać świadomość środowiska i jego wartości, podobnie jak i potrzeba życia w nim człowieka, który chce pracować, mieszkać, realizować się i wypoczywać w czystym i zdrowym środowisku. Dlatego przed pedagogiką pracy i wpisane w nią zarządzanie zasobami ludzkimi staje wyzwanie dla promocji postaw prośrodowiskowych w pracy, wdrażania strategii minimalizujących potencjalne zagrożenia dla człowieka, jego życia i zdrowia, czemu sprostać może budowanie czystego środowiska przyrodniczego i planów jego ochrony.

⁶⁹ S. Borkowska, *Motywacja i motywowanie*, [w:] *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie...*, s. 331.

Bibliografia

1. Bańka A., *Transnacionalne poradnictwo zawodowe w kontekście zmian w wymiarze europejskim*, [w:] *Edukacja dla rynku pracy. Problemy poradnictwa zawodowego*, red. S.M. Kwiatkowski, Z. Sirojć, OHP Komenda Główna, Warszawa 2006.
2. Baraniak B., *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*, IBE, Warszawa 2008.
3. Baraniak B., *Programy kształcenia zawodowego. Teoria, Metodologia, Aplikacje*, IBE, Warszawa 2001.
4. Baraniak B., *Współczesna pedagogika pracy z perspektywy edukacji, pracy i badań*, Wyd. UKSW, Warszawa 2010, wyd. I, 2013, wyd. II.
5. Baraniak B., Figurski J., *Praca doradcy zawodowego w placówkach oświatowych*. [w:] *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe*, red. H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek, Wyd. WSP ZHP, Wyd. ITE-PIB, Warszawa–Radom 2004.
6. Borkowska S., *Motywacja i motywowanie*, [w:] *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału organizacji*, red. H. Król, A. Ludwiczynski, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.
7. Braun S., Braun K., *Ochrona środowiska w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Fundacja Centrum Edukacji Ekologicznej Wsi, Krosno 1999.
8. Denek K., *Poza ławką szkolną*, Wyd. Łużyckiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, Żary 2008.
9. Furmanek W., *Pedagogika wobec wyzwań współczesności*, „ANNALES UMCS, sectio J, PEADAGOGIA-PSYCHOLOGIA”, vol. 26, 1–2, Wyd. UMCS, Lublin 2013.
10. Gertsman S., *Podstawy psychologii konkretnej*, PWN, Warszawa 1987.
11. Hejnicka-Bezwińska T., *Orientacje życiowe młodzieży*, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1991.
12. Kacak I., Skoczylas K., *Badania świadomości prośrodowiskowej pracowników MSP sektora metalowego*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2013, nr 4.
13. Kargulowa A., *O teorii i praktyce poradnictwa*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2004.
14. Keating D.P., *Human Development in the Learning Society*, [w:] *International Handbook of Educational Change*, Part II Eds. A. Hargreaves et al., Dordrecht 1998.
15. Komunikat Komisji Europejskiej „Europa 2020 – strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączaniu społeczeństwa” z dn. 03.03.2010.
16. Lelińska K., *Zawodownawstwo w planowaniu kariery*, OHP Komenda Główna, Warszawa 2006.

17. Lewowicki T., *Aspiracje dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1987.
18. Naisbitt W.J., *Megatrendy*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 1997.
19. Nowacki T.W., *Leksykon pedagogiki pracy*, Wyd. ITE-BIP, Radom 2004.
20. Nowacki T.W., *Metodologia pedagogiki pracy*, WSiP, Warszawa 1976.
21. Nowacki T.W., *Wychowanie a cywilizacja techniczna*, Książka i Wiedza, Warszawa 1964.
22. Nowacki T.W., *Zawodoznawstwo*, Wyd. ITE-PIB, Radom 1999, wyd. I; 2001 wyd. II; 2003 wyd. III.
23. Nowacki T.W., Jeruszka U., *Podstawy dydaktyki pracy*, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2004.
24. Nowacki T.W., Korabiowska-Nowacka K., Baraniak B., *Nowy słownik pedagogiki pracy*, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2000.
25. Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992.
26. Papież Franciszek, *Encyklika Laudatio SI'*, Drukarnia Watykańska, Warszawa 2015.
27. Papież Jan XXIII, *Paceum in terries*, 1962, za: Papież Franciszek, *Encyklika Laudatio SI'*, Drukarnia Watykańska, Warszawa 2015.
28. Papież Jan Paweł II, *Redemptor hominius 1979*, za: Papież Franciszek, *Encyklika Laudatio SI'*, Drukarnia Watykańska, Warszawa 2015.
29. Papież Paweł VI, *Przemówienie na forum FAO*, 1970, za: Papież Franciszek, *Encyklika Laudatio SI'*, Drukarnia Watykańska, Warszawa 2015.
30. Parzęcki R., *Plany edukacyjno-zawodowe młodzieży w stadium eksploracji. Zamierzenia – Wybory – Relacje*, Wyd. WSH-E, Włocławek 2003.
31. Poczrowski A., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, PWE, Warszawa 2013.
32. Podoska-Filipowicz E., *Podstawy zawodoznawstwa, orientacji i poradnictwa zawodowego*, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1996.
33. Rachalska W., *Orientacja i poradnictwo zawodowe w szkole podstawowej*, WSiP, Warszawa 1980.
34. Rachalska W., *Problemy orientacji zawodowej*, WSiP, Warszawa 1987.
35. Sławińska K., Symela K., *Ochrona środowiska w projektach edukacyjnych*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2014, nr 3.
36. Szajek S., *System orientacji i poradnictwa zawodowego*, PWN, Warszawa 1989.
37. Toffler A., *Budowa nowej cywilizacji. Polityka trzeciej fali*, <http://www.zysk.com.pl> (24.04.2016).
38. Toffler A., *Szok przyszłości*, PIW, Warszawa 1974.
39. Toffler A., *Trzecia fala*, PIW, Warszawa 1986.
40. Ustawa z dn. 27 kwietnia 2001 r. o odpadach. Dz.U. 2001, nr 62, poz. 628.
41. Wiatrowski Z., *Pedagogika pracy w zarysie*, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1980, wyd. I; PWN, Warszawa 1985, wyd. II.

42. Wiatrowski Z., *Podstawy pedagogiki pracy*, Wyd. AB, Bydgoszcz 2005, wyd. IV.
43. Wojtasik B. (red.), *Podjęmowanie decyzji zawodowych przez młodzież i osoby dorosłe w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001.
44. Wojtasik B. (red.), *Z podstaw poradownictwa*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

Streszczenie

Spektrum zainteresowania pedagogiki pracy skupia się wokół wychowania, człowieka oraz pracy. W ten sposób określony przedmiot badań tej subdyscypliny sytuuje człowieka w centrum, zainteresowanego pracą i przygotowaniem do niej, co czyni edukacja poprzez kształcenie i wychowanie. Człowieka charakteryzują jego indywidualne cechy, które tak trafnie określił już Arystoteles, zaś pracę – czynniki. Relacje między cechami osobowościowymi a czynnikami pracy – to nic innego – jak relacje między człowiekiem a pracą. One tworzą różne płaszczyzny analiz, dlatego pedagogice pracy nie pozostają obce nurty filozoficzne, psychologiczne, socjologiczne, pedagogiczne, a współcześnie dopełniają je środowiskowe. Pomimo iż ten ostatni aspekt nie jest nowym problemem, bowiem już twórca pedagogiki pracy Tadeusz W. Nowacki w swoich dyskursach naukowych ukazywał rolę postępu technicznego wraz z człowiekiem, jako jego twórcy⁷⁰, to wówczas bardziej ceniony był nowy pomysł pracy, wpisany w twórczość człowieka⁷¹, a kontekst ochrony środowiska był pomijany za cenę maksymalizacji zysku. Tenże autor na początku nowego tysiąclecia w swej nowej koncepcji układu i opisu elementów procesu pracy⁷² wyodrębnił kategorię zagospodarowania odpadów w procesie pracy. W ten sposób stworzył podwaliny do Strategii Komisji Europejskiej „Europa 2020 – strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączaniu społeczeństwa”⁷³, która promuje m.in. zrównoważony rozwój, ostatnio interesujący również Papieża Franciszka⁷⁴, przywołującego nie tylko pieśń św. Franciszka z Asyżu o matce ziemi, która nas żywi i chowa⁷⁵, ale nawiązującego również do wcześniejszych

⁷⁰ T.W. Nowacki, *Wychowanie...*

⁷¹ Ibidem.

⁷² T.W. Nowacki, *Leksykon pedagogiki...*; por. T.W. Nowacki, U. Jeruszka, *Podstawy...*, s. 31.

⁷³ Komunikat Komisji Europejskiej...

⁷⁴ Papież Franciszek, *Encyklika...*, s. 3.

⁷⁵ Ibidem.

papieskich encyklik, ukazujących wiele czynników, w tym gospodarczych i nie do końca przemyślanych zachowań człowieka, żadnego sławy, a przez to doprowadzających do współczesnych katastrof ekologicznych. Pogląd papieski wpisany w myśl Nestora pedagogiki pracy dowodzi, iż treści ekologiczne nie powinny być pominięte w tej subdyscyplinie, ale wręcz wpisane w nią, ukazując przez treści prośrodowiskowe nurt rozwojowy pedagogiki pracy.

Proenvironmental occupational pedagogy

Summary

The spectrum of interest of occupational pedagogy focuses on education, human and work. In this way, the determined object of the studies of that sub-discipline puts the human in the centre, who is interested in work and preparing to it, what is done by education. Human is characterized by individual features, which were properly identified by Aristotle, and work is characterized by factors. Relations between individual features and work factors are the same as the relations between human and work. They are creating different grounds for analysis; this is why occupational pedagogy is familiar with philosophical, psychological, sociological and, nowadays, also environmental trends. Although that last aspect is not a new problem, because the creator of occupational pedagogy Tadeusz W. Nowacki in his scientific discussions showed the role of technical progress and the human as the creator of it⁷⁶, however, the new idea of work inscribed into human creativity was more appreciated⁷⁷, and the context concerning environment was neglected to maximize an income. The same author, at the beginning of the new millennium in his new conception of system and description of work process elements⁷⁸ extracted the category of managing the wastes that were the results of work. In that way, he created the foundations to The European Commission's Strategy "Europe 2020 – strategy for smart, sustainable and inclusive growth"⁷⁹, which among others is promoting sustainable development. Pope Francis I has also a strong interest in this area⁸⁰, he not only recalls the song of Saint Francis of Assisi about Mother Earth that provides us with food and sustains the whole of life⁸¹, but also refers to the previous Papal Encyclicals, shows lots of factors, also economic and not entirely overthought behaviours of human, who is desirous of

⁷⁶ T.W. Nowacki, *Wychowanie...*

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ T.W. Nowacki, *Leksykon...*; por. T.W. Nowacki, U. Jeruszka, *Podstawy...*, s. 31.

⁷⁹ Komunikat Komisji Europejskiej...

⁸⁰ Papież Franciszek, *Encyklika...*, s. 3.

⁸¹ Ibidem.

fame and because of it leads to ecological disaster. The Pope's view consists in the thoughts of the Nestor of occupational pedagogy and that proves that ecology should not be omitted in that sub-discipline, but it should consist in it and show pro-environmental character, development movement of occupational pedagogy.